

TÓTH ERIKA

A VIZUÁLIS NEVELÉS SZEREPE A KREATÍV GONDOLKODÁS FEJLESZTÉSÉBEN

„Ha az ember egy kicsit töri a fejét, akkor eszébe jut sok minden, ami másnak még nem jutott.”

(Janikovszky, 1976)

Mindenki, aki foglalkozott gyerekekkel, alá tudja támasztani a fenti idézetet. A gyerekek különlegesek. Gyakran rácsodálkozom tanítás közben, hogy ami nekem evidens, egyetlen kimenetű feladatnak tűnik, azt egy kreatív tanuló pillanatok alatt a fejére tudja állítani és saját megoldásokkal áll elő. Ilyenkor a pedagógus választhat: ragaszkodik az eredeti megoldáshoz, elfogadja a tanuló megoldását, vagy megbeszéli az osztállyal a helyzetet és közös nevezőre jutnak. Természetesen a feladat típusától függ, melyik irányban mozdulunk el. Pl. verstanulás, szorzótábla, matematikai képletek esetében egyértelmű, hogy az első út a járható. Olyan eset is adódik, amikor feladatmegoldás közben születnek sokkal jobbnak tűnő megoldások az eredetinel. Ilyenkor ezt azonnal elfogadom. A legjobban mégis azt szeretem, amikor megbeszéljük a miérteket és a hogyanokat. Ebből lehet a legtöbbet tanulni. Erre időt kell szánni, de nem baj, mert az időkiesés majd később, sokszorosan megtérül. A gyerekeknek éreznie kell, hogy igenis számít a véleménye, és örülünk, hogy vannak jó gondolatai. Ellenkező eset-

ben nagyon is megmarad benne, hogy „a tanítónak csak az a jó, ahogy ő gondolja”. Erre jó példa a saját fiam egyik régi, kisiskolás kori története, amit a mai napig emlegetni szokott. Talán másodikban történt, nagyon jó kis feladatot kaptak az iskolában szlovák nyelvből, egy kis szöveget kellett képpé rajzolniuk. Már nem emlékszem pontosan a szövegre, de egy ház és környezetét kellett lerajzolniuk – a ház előtt virágoskert van, a ház mellett udvar, mögötte zöldségeskert... stb. Nagyon tetszett neki a feladat, azonnal a magáénak érezte, és a saját házunkat rajzolta a lapra. Betájolta, ahogy az utcában elhelyezkedik, a formája is stimmelt, háromdimenziós volt a ház, majd az utasítások alapján kiegészítette a képet. Sajnos – vagy nem sajnós – nem sablonosan dolgozott, a házunkat oldalnézetből rajzolta le, mivel a bejárati ajtóknak oldalt helyezkedik el. De a rajzon minden stimmelt, az otthonunkhoz igazítva. A tanító néni azonban nem fogadta el az udvar elhelyezését, szerinte az nem úgy szerepelt a szövegben. A fiam próbálta elmagyarázni, hogy a saját házunkat rajzolta le más szögből, hiába. A tanító néni ragaszkodott a sablonhoz. A fiam hazahozta a munkáját, megmutatta nekem is, a férjemnek is. Mindketten értetlenül álltunk a dolog előtt. A

férjem nem pedagógus, elintézte egy legyintéssel: ez van, csóválás. Nekem egy kissé tovább tartott megemésztésem a dolgot. A gyermekemnek ez volt az első leckéje a „dobozolásról”. A szabályos kocka befér a polcra, ott jól mutat a többi közt. Szerencsére sokan gondoljuk azt, hogy minden gyermek más és más egyéniség. Olyan is akad bőven, aki nem az iskolai munkában preferált konvergens gondolkodásban teljesít kitűnően. Vekerdy erről ezt nyilatkozta: bünteti az oktatás a kreativitást. A kreatív gondolkodás szétfutó, divergens jelenség. A kreatív ember „agyrobbanást” él át, amikor feladatot kap. Ezer dolog jut róla az eszébe, és ebből születik meg az innovatív megoldás, ha hagyjuk. A kreativitást azonban teljesen lebénítja, amikor a gyerek ezt hallja: Ne hadoválj – feltettem egy egyenes kérdést, ezen az egyetlen lehetséges megoldást. Pedig tudnunk kéne: sosem csak egyetlen megoldás létezhet.

A VIZUÁLIS KREATIVITÁS

A kreatív gondolkodás fejlesztése minden pedagógus és minden tanóra feladata. A kreativitás (alkotókészség/-képesség) a személyiség egyedi tulajdonságainak, gondolati és cselekvési

képességeinek sajátos összerendezettsége. Minden olyan mozzanat és tényező a személyiségen belül, amely lehetővé tesz valamilyen szintű alkotást, és emellett a viselkedésben és a magatartásban is megjelenik. Guilford (1950) szerint a mentális kreativitás a divergens gondolkodásban nyilvánul meg. Az ilyen típusú gondolkodás lehetővé teszi egy probléma több oldalról való megközelítését, illetve olyan elemek összekapcsolását, amelyeket rendszerint egymástól függetlennek, vagy össze nem illőnek tartunk.

A kreativitás azonban nem csupán a gondolkodásra vonatkozik. A vizuális, akusztikus és motoros kreativitás fejlesztésének hatása transzferálódhat a személyiség és a gondolkodás fejlesztésére (Fazekasné).

A vizuális kreativitás komplex fejlesztő és emocionális élményhatása miatt a nevelés egyik fontos eszköze. Alapvetően a képi kifejezés, ábrázolás, kompozíciós eljárások megismerése és alkalmazása a területe. A vizuális kommunikáció mint kifejezési lehetőség a saját információk megjelenítéséhez segít (Mesterházi, 1998). Pótolja és kiegészíti a verbális kommunikációt, önkifejezési eszköztárat bővíti.

A gyermek alapvetően képekben gondolkodik. Kisiskolás korban, ha hagyunk neki időt és teret, gondolatait jobban ki tudja fejezni egy-egy rajzzal, mint verbálisan. A szövegfeldolgozásra is kiválóan alkalmas a vizuális nevelés, valamint a megértés ellenőrzésére is nagyon effektív módon alkalmazható.

Negyedik éve profitálok az L. Ritók Nóra nevéhez fűződő hármasfókuszú vizuális modellből, a tanítványaim és a magam óriási örömére. A magyarországi Igazgyöngy Alapfokú Művészeti Iskola módszertanát sok hazai magyar

pedagógus próbálta ki és használja a mindennapokban, ugyanis a módszer mesterei a Komáromi Nyári Egyetemen rendszeres előadók. Pedagógiájuk lényege, hogy a gyermekközpontú vizuális nevelés hátránykompenzációval és szociális kompetenciafejlesztéssel is társul. Minden tanórán, feladatba ágyazottan, mindhárom fókusz teljesül. Ez nagy segítség a hátrányos helyzetű gyermekek tanításánál, a nehezen kezelhető, az integrált tanulóknál, a figyelemzavaros és egyéb tanulási, viselkedési problémákkal küszködő gyerekeknél. A magam részéről már nem tudom elképzelni a tanítást az igazgyöngyös módszer nélkül. Nem is nagyon szeretném. Rengeteg sikerélményben volt részünk az évek alatt, tehát nálunk maximálisan bevált. A siker alatt nem feltétlenül a nyertes rajzpályázatainkat értem, bár abban sem szűkölködtünk. A második osztály végén kezdtünk el bekapcsolódni a különböző pályázatokban, amikor is az egyik kollégánóm szólított fel kedvesen, hogy küldjem el a rajzainkat versenyekre, mert nagyon szépek. Addig eszembe sem jutott a versenyzés lehetősége, annyira élveztük, amit csináltunk. Ám ezt is kipróbáltuk, s a legtöbb beadott pályázaton eredményesen szerepeltünk. Országos szinten is. Ez főleg a gyerekeknek volt nagyon fontos, mivel plusz sikerélményhez jutottak, pozitív megerősítést kaptak távolabbról is. Személy szerint nagyobb sikernek tartom egy-egy olvasmány, tananyag kreatív feldolgozását a vizuális nevelés keretein belül. A vizualizálást ugyanakkor nagyon egyszerű eszközökkel is megvalósíthatjuk. Például az árnyék változását is taníthatjuk úgy, hogy megnézzük reggel, délben és délután, mekkora az árnyékunk. Mikor reggel kimegyünk, a gyerekekkel körülrajzoltatjuk egymás

árnyékát. Ugyanezt megtehetjük egy labda segítségével ki: a különböző mozzulatok, a labdatartás, a dobásra készülés árnyékát is körülrajzoltathatjuk.

Az biztos, hogy a flow élményhez nagyon egyszerűen juthatunk alkotás útján. Mi folyamatosan időhiánnyal küszködünk, annyira el tudunk merülni egy-egy projektben, hogy gyakorlatilag megszűnik körülöttünk az idő. Néha a csengetést sem halljuk. A 45 perces órák nagyon rövidnek bizonyulnak egy-egy tananyagrészt komplex feldolgozása során. De kihasználva a tantárgyközi kapcsolatban rejlő lehetőségeket, nagyon jó kis projektek realizálhatók az alsó tagozatos oktatói-nevelői munkában. A vizuális nevelés mint kötőanyag minden tantárgyban megjelenik, és nagyszerűen összefogja az egészet. Minden órán szerepet kaphat. A „mi nem érünk rá az ilyesmire, mert tanulunk, anyagot veszünk” hozzászólásokon már csak mosolygok. Amit a tanterv előír, azt átveszem. Sőt, igyekszem megpakolni maradandó dolgokkal. A másik gyakori kifogás: „a gyerekek nem tudnak rajzolni”. Megsúgom, az enyémekek többsége sem tud jobban rajzolni, mint más gyerkőc, csak van ez a fantasztikus igazgyöngyös technika, amivel mindenki fejleszhető. MINDENKI. Azután ha sikerélményhez jut a rajz során, működésbe lép a transzferhatás, és a gyerek más tantárgyából is jobban teljesít majd. Ezt nem egyszer megtapasztaltam már.

SZÖVEGFELDOLGOZÁS VIZUALIZÁLÁSSAL

Sok gyöngyszemem van a kincsesládában. Ilyen kincset jelent számomra az az emlék, amikor másodikban

Lázár Ervin meséit dolgoztuk fel. A *Virágsemű* c. mese feldolgozása egy több órás projekt munka részét képezte. Elolvastuk, elmeséltük, megnéztük a mesét. Szétszedtük apró darabokra, majd újra összeraktuk. Első lépésben klasszikus szövegértési feladatokat oldottunk meg. Majd A/3-as méretű rajzlapra, kombinált technikával dolgoztuk fel a mesét. Gyönyörű munkák születtek. A szövegben szereplő virágokat mind fejből fújták a gyerekek, ugyanis mindet kikerestük, áttanulmányoztuk. Élénken emlékszem a feldolgozási folyamatra, s mint kiderült, a gyerekekben is intenzíven él az emlék. A harmadik osztály végén ugyanez a mese szerepelt az olvasókönyvben. Bő egy év múlva is tökéletesen emlékeztek a történetre, a részletekre is. Az illusztrációkat is előkerestük, és mindenki nagyon büszke volt a saját művére. Volt, aki megjegyezte, hogy már sokkal jobban is le tudná rajzolni Julcsát. Önreflexió.

Megéltünk a módszer kapcsán mélységeket és magasságokat is. Ezt tapasztaltuk tavaly Victor Hugo *A kalács* c. novellájának a feldolgozásakor is. Nem szerettem ezt a történetet, mivel szerintem nagyon szomorú, és azt tapasztaltam, a mai gyerekek ezt egyáltalán nem értik meg. Ezért mindössze egy órát terveztem a szöveg feldolgozására. Azt gondoltam, elolvassuk a történetet, megoldunk néhány szövegfeldolgozási feladatot, reflektálunk és lapozunk tovább. De, mint oly sokszor, az élet átírta az általam tervezett forgatókönyvet. Szerencsére. Elolvastuk, feldolgoztuk, megbeszéltük a szöveget – és a gyerekek néztek rám várakozóan. Nem rajzoljuk le? – kérdezték. Nem terveztem, hátrítottam. Erősödtek, hogy szeretnék. Csodá-

latos munkák születtek. A szöveget teljes mértékben megértették, magukévá tették, olyan szinten, amit nem is feltételeztem. Természetesen ez egy hagyományos néma olvasással egybekötött szövegértés-felmérés során nem derült volna ki. A gyermek képekben gondolkodik, ha hagyjuk, és nem bújunk kifogások, alibik mögé. Nem mellékes, hogy közben rengeteg részkapességet tudunk fejleszteni. Reich Károly szerint: „A rajz nem akkor keletkezik, amikor a papíron már valami látszik. Olvasással, megértéssel és megérzéssel – nagy szóval élve: belső látással”.

GEOMETRIAÓRA HUNDERTWASSERREL

Amikor 2020 tavaszán a második osztályosaimmal az online térbe kényszerültünk, komoly kihívást jelentett számomra a folyamatos figyelem fenntartása. Egy alkalommal geometriából a görbe és egyenes vonal zárt és nyitott verziói tananyag került sorra. Ekkor úgy döntöttem, egy Hundertwasser épületeiről készült prezentációt vetíték le nekik, így vezetve rá őket az egyenes és görbe vonalak közötti eltérésekre. A megfigyelés után projekt munka következett, a gyerekeknek az említett stílusban kellett épületeket tervezniük, majd vonalzóval egyenes vonalakból építkezni. Ezt követően jöhettek a szakaszok. Mikor nemrég, negyedikben, ismételtük a szakaszok jellemzőit, ismételtük a szakaszok jellemzőit, szépen felsorolták mindet, csak az egyenes kifejezés maradt ki. Felhívtam a figyelmüket a 2. osztályos geometriaprojektre. Ja, a hundertwasseros, kapott a fejéhez az egyik kisfiú. Már meg is volt a szállóige: Az egyenes vonal istentelen. Ez az aranyos asszoci-

áció is megerősített a vizuális nevelés fontosságában.

Hundertwasser szerint a természet törvényei egyben a művészet törvényei is: a spontán kreativitás véletlenszerű játéka. Még a természetben fellelhető szépségek leglátványosabb apró részletei is minden indoklás nélkül tárulnak eléink: mi célt szolgálnak a csodálatos minták a pillangó szárnyain vagy a páva tollazatán?

ÖSSZEGZÉS

A vizuális nevelés hatása az oktatási folyamatra rendkívüli. Nem pihentető tantárgy, a gyerek sokkal jobban, koncentráltabban dolgozik, mint más órán. A hármastűszű modellnél garantáltan. Nemrég egy workshopot tartottam a témában pedagógusoknak. Ők meg tudják erősíteni, hogy mennyire be tud vonni egy-egy feladat. Átéled a flow élményt. Mikor kész vagy és büszkén nézegeted a munkádat, nagyon-nagyon örülsz neki. Csak később érzed, mennyire elfáradtál. Kellemesen.

A gyerekek ugyanezt érzik. Mégis mindennap rajzórát szeretnének. Mert szeretik, amit csinálnak. Ennyi. A szeretet az élet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Mesterházi Zsuzsa (1998): *A nehezen tanuló gyermekek iskolai nevelése*. BGGYTF, Budapest.
- Sándor Éva-Horváth Péter (1995): *Képzőművészeti pedagógiai terápia*. ELTE BGGYFK, Budapest.
- Fazekasné Fenyvesi Margit: *A kreativitás fogalma és fejlesztése*. https://dk.tankonyvtar.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/4396/11_fazekasne.pdf?sequence=1&isAllowed=y

